

אכילת מעשר שני חוץ לירושלים (מכות יט)

גליון 453

בדה יט: אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן מעשר שני מאימתי חייבין עליו, משראה פני החומה. מ"ט, דאמר קרא לפני ד' אלקיך תאכלנו, וכתוב לא תוכל לאכול בשעריך, כל היכא דקרינן ביה לפני ד' אלקיך תאכלנו קרינן ביה לא תוכל לאכול בשעריך, וכל היכא דלא קרינן ביה לפני ד' אלקיך תאכלנו לא קרינן ביה לא תוכל לאכול בשעריך.

ופי' הריב"ן משיראה פני החומה, וחוצ' לחומה דמתניתין היינו דעייליה ואפקיה. והיינו דמה שמבואר במתניתין שאם אכל מעשר שני חוץ לירושלים לוקה, אין זה אלא לאחר שהכניסו בפנים ואח"כ הוציא אותו ואכלו אבל אם לא הכניסו עדיין, אינו לוקה.

ובתוס' (בד"ה אמר ר' יוחנן וכו') הקשו דכיון דקודם שיראה פני הבית הכי נמי דמותר לאכלו חוץ, א"כ למה הוזקק לעולם לפדות מעשר שני (הרי מותר לאוכלו כל זמן שלא נכנס). וי"ל דוודאי ליכא לאו אבל עשה איכא דכתיב וצרת הכסף בידך אבל בלא פדייה לא.

מבואר בתוס' דאמנם אין לאו באכילה חוץ לירושלים כל זמן שלא נכנס אבל היות ויש מצות עשה לפדות הרי שלמעשה אסור מדאורייתא לאכול בחוץ ולכן צריך לפדותו כדי לאוכלו.

וברמב"ם (פ"ב מעשר שני ה"ו) כתב אינו לוקה מן התורה עד שיאכלנו אחר שנכנס לחומת ירושלים שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ואכלת לפני ד' אלקיך, כיון שנכנס למקום אכילתו ואכלו בחוץ לוקה. אבל אם אכלו קודם שיכנסו לירושלים מכין אותו מכת מרדות מדבריהם.

והביא הכסף משנה את דברי התוס' הנ"ל דאע"ג דליכא לאו מ"מ עשה איכא דכתיב וצרת הכסף אבל לא בלא פדייה. והוסיף הכסף משנה וזהו מכת מרדות שכתב רבינו. והיינו שחייבו רבנן מכות מרדות על האיסור עשה שעבר. וכן כתב מהר"י קורקוס.

אמנם בדרך אמונה (שם בביאור ההלכה) כתב דמלשון הרמב"ם דמכין אותו מכת מרדות מדבריהם משמע דאין איסורו אלא מדרבנן כדרך הרמב"ם לכתוב בכל איסורי דרבנן לוקה מכת מרדות (עי' פ"ח סנהדרין ה"ה), וכמדומה שבלאו הבא מכלל עשה לא מצינו בדברי רבנו שלוקה מכת מרדות כי רק באיסור דרבנן החמירו בזה שלא יבואו לזלזל בו ולא באיסור דאורייתא.

אלא שתוס' הקשו דאין יתכן דמותר לאכול מן התורה חוץ לירושלים, א"כ ל"ל פדיון. וכתב דנראה דוודאי אסור לאכול מה"ת חוץ לירושלים אבל לא שיש בזה איסור לאו הבא מכלל עשה אלא משום שמבטל מצות אכילת מע"ש בירושלים, דהמצוה מה"ת להעלות מע"ש לירושלים ולאכלה שם. והוי דומיא דשורף את הלולב שלא יוכל לקיים המצוה, שאין בזה עצמו איסור אלא שמבטל המצוה עשה.

ועיי"ש שהאריך לבאר שיש אופנים של לאו הבא מכלל עשה אבל כאן אין זה איסור אלא ביטול המצוה. ויש בזה נפק"מ לגבי הא דכתבו התוס' (חולין ה'): דצדיקים אין נכשלין במאכלות אסורות שהן מטמטמים את הלב דאם זה לאו הבא מכלל עשה הוי מאכלות אסורות אבל לאכול מע"ש חוץ לירושלים אינו מאכלות אסורות. ולכן כתב הרמב"ם דמדרבנן אסורוהו באכילה ולכן שפיר לוקין עליו מכת מרדות.

מאידך, בערוך השלחן (העמיד, זרעים, מע"ש סי' קיט סע' יג) כתב דהא דכתב הרמב"ם דמכין אותו מכת מרדות אין כוונתו דזה רק דרבנן דוודאי עשה יש בזה אלא דמלקות ליכא ועל המלקות אומר כן.

והנה הערוך לנר ועוד אחרונים הקשו דברש"י בכמה מקומות כתב שיש לאו באכילת מעשר שני חוץ לירושלים אפי' שלא הכניסו עדיין (ב"מ ז, ב"מ נד, יומא ט). וכתב בצפנת פענח דבאמת האוכל עובר בלאו אלא שאינו לוקה עליו. ובאבן האזל (פי"ט פסוהמ"ק ה"ט) הוכיח דהרמב"ם ס"ל שעל עשה לבד לא לוקין מכת מרדות אע"כ דהוי לאו. וביאר דפשטיה דקרא כתוב לא תוכל לאכול בשעריך בכל אופן אלא דדרשינן

דדוקא אחר שנכנס, ובוזה לא מיעט אלא ממלקות אבל איסור לאו איכא מן התורה, ולכן לוקה מכת מרדות. ובערוך לנר כתב לחדש דרש"י למד מהמשך הסוגיא דנחלקו על ר' יוחנן, וס"ל דלקי גם קודם שנכנס לירושלים (עיי"ש). ורש"י פסק כמ"ד שלוקין ודלא כהרמב"ם.

והנה בחי' הריטב"א כתב ומיהו מלקות הוא דליכא אבל איסור עשה איכא או מדכתיב וצרת הכסף בידך ואכלת או משום דכתיב לפני ד' אלקיך תאכלנו ולא בחוץ, ולא הבא בכלל עשה עשה. אבל בתוס' הנ"ל הזכירו רק את הפסוק וצרת הכסף ולא את הפסוק של לפני ד' אלקיך תאכלנו.

והקשה באילת השחר למה התוס' לא הביאו מהאי קרא. והביא דהמנחת חינוך (מצוה תמב) הסתפק אם יש מצוה באכילה בירושלים, דאפשר דרק אסור לאכול חוץ לירושלים. וכתב דאולי תוס' ס"ל דמצוה לאכול בירושלים, וכשאוכל חוץ לירושלים אינו אלא מבטל מצוה אבל אין זה איסור לאו הבא מכלל עשה. ואילו הריטב"א ס"ל דאין כלל מצוה אלא איסור לאו הבא מכלל עשה. וביאורו בתוס' הוי כמו שכתב הגר"ח קאליבא דהרמב"ם דאין בזה איסור דאורייתא לאכול חוץ לירושלים אלא רק ביטול עשה.

ולסיכום יוצא דהרמב"ם פסק שלוקה מכת מרדות. ולפי הכס"מ ומהר"י קורקוס היינו מחמת האיסור עשה. והגר"ח ק"ל למד שאין איסור אכילה אלא מדרבנן. ולאבן האזל לוקה מכת מרדות כי עבר על לאו דאורייתא.

והנה לעיל בדף יח: אמר רבא בר אדא אמר ר' יצחק בכורים (דף יט.) מאימתי חייבין עליהן משיראו פני הבית. ופירש"י מיתה זר האוכלן. אבל בתוס' (בסוף יח:) כתבו זר מיתה וכהן מלקות חוץ לחומה וכו'. ולפי תוס' כתוב כאן דין דומה לדין של מעשר שני (בדף יט:) שרק לאחר שנכנס לחומה לוקין עליו אם אכלן בחוץ. וה"ה דנפק"מ שמאז חייב זר האוכלן מיתה. אבל רש"י לא פירש לענין מלקות חוץ לחומה.

ובערוך לנר (הנ"ל) כתב שרש"י לשיטתו שפסק כהחולקים על ריו"ח בדף יט: ובאמת עוברים בלאו של אכילת מעשר שני לפני שנכנס ולכן פירש כאן דהוי דין אחר בנוגע לחיוב מיתה של זר כי בלאו של חוץ לחומה לוקין גם לפני שנכנס. ותוס' דס"ל שאין איסור אלא לאחר שנכנס נקטו דהוא הדין הכא.

אלא דשם (לגבי ביכורים) הגירסא היא משיראו פני הבית. ואמנם הרמב"ם (ריש פ"ג בכורים) העתיק דין זה בשנכנס לחומת ירושלים אבל רש"י כאן סתם ולא פירש. ולפני כן (בדף יח:) פירש משיראו פני הבית, משיכנסו לעזרה. וא"כ לכאורה גם כאן כוונת ר' יצחק באומרו פני הבית לכניסה לעזרה. ויוצא דאין זה אותו דין של מעשר שני שאם נכנס לירושלים ויצא אסור לאוכלו חוץ לירושלים אלא זהו דין אחר שכשנכנס לעזרה והוכשר לאכילת הכהנים (למ"ד שהנחה אינה מעכבת) אז אם יאכלנה הזר חייב מיתה וכעין הדין של אכילת קדשים בטמא שאינו חייב לפני זריקה כי אינו חייב אלא באופן שהותר לכהנים (כמבואר לעיל יד:). וכן משמע מהלשון של תוס' שמצותו בפנים בעזרה (אלא שהרש"ש ועוד כתבו שיש טעות בלשון התוס').

וכן כתב בחזון איש (חו"מ מס' מכות ליקוטים סי' כג בדף יט.) דרש"י פירש דהיינו כניסה לעזרה ור' יצחק סבר כר' יהודה דהנחה אינה מעכבת והכניסה לעזרה מעכבת. וס"ל דכל שלא הותרו לכהן אין זר חייב עליהן. והוסיף (ע"פ תוס') דגם לאו דחוץ לחומה ליכא אלא בזמן שכבר הותרו לכהן אבל אינו ענין להא דאמרו לקמן יט: במע"ש שאין לוקין עליו חוץ לחומה אלא בשכבר עייל ונפיק דהתם לאו בהיתר אכילתו תלוי שאין כניסתו לפנים מתירתו אלא אסור לאכול חוץ לחומה ומ"מ דרשינן מקרא שאין האזהרה אלא לאחר שכבר הוכנס בפנים אבל בבכורים לא שייך למדרש הכי שהרי בכורים נאכל בכל ירושלים ומ"מ לא סגי בכניסה לירושלים אלא בעינן כניסה לעזרה שאין חייבין עליהן אלא בזמן שכבר הותר לכהן. ואפשר דילפינן נמי מקרא לפני ד' וגו' לא תוכל, דהא בכורים נמי כתיבי בהאי קרא אלא בבכורים לא קרינן לפני ד' תאכלנו כל זמן שלא הותרו. (והוסיף שם דלהלכה שהנחה מעכבת לא יהיה חיוב עד לאחר ההנחה).

וכל זה לפי רש"י אבל לרמב"ם שנקט בהל' בכורים שתלוי בכניסה לירושלים אפשר לפרש שזה אותו דין של מע"ש שלאחר שנכנס לירושלים שהוא מקום אכילתו אסור לאכול בחוץ (וא"צ שיותר בפועל לכהנים ע"י כניסה לעזרה או הנחה) עיי"ש בחזו"א בהמשך דבריו. וכן נקט בערוך השלחן (העתיך, בכורים סי' קמ סע' יד שהשוה דין בכורים לדין מע"ש, שבשניהם הלימוד שאין מלקות לפני שנכנס לירושלים. ולפי מהלכו של רש"י מובן למה הגמ' לגבי בכורים לא הביאה אותה דרשה שהביאה בדף יט: אבל לרמב"ם צ"ע.